ARTPEDAGOGIK YONDASHUV ASOSIDA XORIJIY TILLARNI O‘ZLASHTIRISHDA TALABALAR LIDERLIGI VA GENDERGA TENG IMKONIYATLAR

Madina Nasretdinova
FarDU, Musiqiy ta’lim va madaniyat
kafedrasi katta o‘qituvchisi, p.f.b.f.d.(PhD).

Annotatsiya: Maqolada xorijiy til mashg‘ulotlariga musiqa, teatr, tasviriy san’at va hikoyalashni kiritish orqali talabalarning muloqot hamda liderlik ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Artpedagogik faoliyatda rollar va qaror vakolatlari gender stereotiplarisiz taqsimlanishi, har bir talabaning ijodiy tashabbusi va nutqiy ishtiroki baholanishi asoslanadi. Hujjatlar hamda ilmiy adabiyotlar tahliliga tayangan holda “ijodiy vazifa - liderlik - refleksiya - monitoring” modeli taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: xorijiy til, artpedagogika, talaba liderligi, gender tengligi, drama, musiqa, kommunikativ kompetensiya.

Xorijiy tilni o‘zlashtirish so‘z va grammatik qoidalarni eslab qolish bilan birga ularni real muloqotda ishlatishni talab etadi. Oliy ta’limda talabalar bunday imkoniyatni sahna ko‘rinishi, qo‘shiq matnini talqin qilish, tasvir asosida hikoya tuzish va ko‘p tilli ijodiy loyiha orqali olishi mumkin. Artpedagogik yondashuv san’at vositalarini maqsadli o‘quv faoliyatiga aylantiradi: talaba nafaqat tinglaydi, balki ma’no yaratadi, muloqotga kirishadi va auditoriya oldida fikrini ifodalaydi.

Mazkur mashg‘ulotlarda kim rejissyor, boshlovchi, ma’ruzachi yoki muhokama yetakchisi bo‘lishi ham pedagogik ahamiyatga ega. Rollar odat bo‘yicha taqsimlansa, ayrim talabalarning til amaliyoti va tashabbus ko‘rsatish imkoniyati kamayadi. UNESCOning yoshlar ishtirokiga oid hisobotida talabalar ta’limiga taalluqli qarorlarda faqat tinglovchi emas, faol ishtirokchi bo‘lishi zarurligi yoritiladi[1]. O‘zbekistonning 2030-yilgacha gender tenglikka erishish strategiyasi ham ta’lim va qaror qabul qilishda teng imkoniyatlarga yo‘naltirilgan[2]. Ushbu tamoyillarni til auditoriyasidagi kichik jamoaviy faoliyatdan boshlash mumkin.

Yevropa Kengashining CEFR Companion Volume hujjatida muloqot, vositachilik (mediation), ko‘p tilli va ko‘p madaniyatli kompetensiyalar uchun tavsiflar berilgan[3]. Hikoya yoki sahna epizodini boshqa til va auditoriya uchun qayta ifodalash aynan ma’noni birga qurish va tushunishni yengillashtirish bilan bog‘liq. Drama usullarining ingliz tilini o‘rganishga qo‘llanishi haqidagi tizimli sharh ham rolli ijro va jarayonli drama til mashg‘ulotlarida o‘rganilganini ko‘rsatadi[4]. Biroq turli yosh va kontekstlardan olingan dalillarni O‘zbekiston OTMlariga bevosita ko‘chirish mumkin emas.

Mazkur maqolada artpedagogika deganda san’at mahsulotini baholash emas, badiiy faoliyat orqali tilga oid vazifani hal etish tushuniladi. Masalan, qo‘shiqdagi syujetni qisqacha qayta aytish leksikani, ikki qahramon dialogini sahnalashtirish o‘zaro nutqni, plakatni xorijiy tilda himoya qilish esa dalillash va savolga javob berishni mashq qildiradi. Vazifaning til natijasi avvaldan belgilansa, ijodiy jarayon o‘quv maqsadiga xizmat qiladi.

Birinchi mexanizm - rollarning navbat bilan almashishi. Guruhdagi “g‘oya muallifi”, “muhokama boshqaruvchisi”, “til muharriri”, “taqdimotchi” va “tinglovchilar savollariga javob beruvchi” vazifalari loyiha davomida almashadi. Shunda bitta talaba doimiy ravishda sahna ortidagi yordamchi vazifada qolmaydi. O‘qituvchi rollarni jinsga qarab belgilamaydi; talabaga o‘zi istagan vazifani tanlash imkonini beradi va har birining yetakchi vazifani sinab ko‘rishini ta’minlaydi.

Ikkinchi mexanizm - ochiq mezon va teng resurs. Ijro bahosida ovoz balandligi yoki sahnadagi dadillikning o‘zi ustun qo‘yilmaydi. Faoliyat tilning tushunarliligi, lug‘atdan o‘rinli foydalanish, sherikni tinglash, dalil keltirish va jamoa ishini muvofiqlashtirishni qamrab oladi. Matn, audio yozuv, repetitsiya vaqti va o‘qituvchi maslahatidan foydalanish imkoniyati barcha guruhlar uchun bir xil bo‘lishi lozim.

Uchinchi mexanizm - psixologik xavfsizlik va konstruktiv fikr. Xorijiy tilda omma oldida chiqish xato qilish qo‘rquvini kuchaytirishi mumkin. O‘qituvchi xatoni shaxsga bog‘lamasdan tuzatadi, kamsituvchi hazil va stereotiplarni to‘xtatadi, baholashdan oldin mashq qilish vaqtini beradi. Ishtirokni faqat sahnada so‘zlaganlar soni bilan o‘lchash yetarli emas: talabalar qarorga qanday ta’sir qilgani va tinglangani ham so‘raladi.

Mashg‘ulot namunasi va baholash

“Bir voqea - ikki madaniy talqin” nomli 90 daqiqalik mashg‘ulotda 4-5 kishilik guruh

qisqa musiqa parchasi yoki tasviriy asar asosida xorijiy tilda hikoya tuzadi. Dastlab har bir talaba uchta kalit ibora yozadi; guruh voqea rivojini kelishadi; keyin 3 daqiqalik sahna yoki audio hikoya tayyorlaydi. Boshqa guruh savollar beradi, ijrochilar esa asardagi qarorlarni asoslaydi. Yakunda har bir ishtirokchi o‘zining til va jamoa faoliyatidagi hissasini ikki jumlada qayd etadi. Keyingi mashg‘ulotda boshqaruvchi va taqdimotchi rollari almashadi.

Baholashda ikki yo‘nalish ajratiladi: til kompetensiyasi uchun mazmunning tushunarliligi, lug‘at va grammatik moslik, muloqotga javob; liderlik uchun muhokamani tashkil etish, boshqalarga so‘z berish, kelishuvga erishish va mas’uliyatni bajarish. Har mezon 0-3 ball oralig‘ida oldindan tavsiflanadi. Genderga teng imkoniyatlarni kuzatish uchun rollar almashuvi, so‘z olish vaqti hamda talabalar anonim fikri umumlashtiriladi; shaxsga oid kichik guruh ma’lumotlari oshkor qilinmaydi. Bu ko‘rsatkichlar til yutug‘i bilan liderlik yutug‘ini bir-biriga almashtirmasdan tahlil qilishga yordam beradi.

Artpedagogik mashg‘ulot xorijiy tilni qo‘llash uchun jonli vaziyat yaratadi. Uning yoshlar liderligiga hissasi esa rollarni navbatlash, barcha talabaga qaror vakolati berish, baholash mezonlarini oshkor qilish va xavfsiz muloqot muhitini yaratishga bog‘liq. Taklif qilingan model OTM til kursida qo‘llash mumkin bo‘lgan nazariy asosdir. Keyingi tadqiqotlarda uni bir necha guruhda sinab, til kompetensiyasining boshlang‘ich va yakuniy baholarini hamda liderlik ishtirokini jins kesimida, maxfiylikni saqlagan holda solishtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO Global Education Monitoring Report. 2026 Youth Report: Lead with youth. 2026. https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/2026youthreport

2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2021-yil 28-maydagi SQ-297-IV-son qarori. 2030-yilga qadar O‘zbekiston Respublikasida gender tenglikka erishish strategiyasi. https://www.lex.uz/uz/acts/-5466673

3. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment - Companion Volume. Strasbourg, 2020. https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions

4. Using process drama in EFL education: A systematic literature review. Heliyon, 2024. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11153228/

5. Council of Europe. Mediation in the Common European Framework of Reference for

Languages. https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/mediation (murojaat sanasi: 28.09.2026)